

УДК 339.137

О. Виноградова, здобувач
Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

ІНСТИТУЦІЙНІ РЕГУЛЯТИВНІ СИСТЕМИ ЯК ЧИННИК ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

У статті досліджено базові умови формування інституційного сприяння оптимізації технологічного розвитку в умовах глобальної конкуренції.

Ключові слова: інноваційна діяльність, технологічний комплекс, міжнародна конкуренція, трансфер технологій, світова економіка, національний розвиток, інституційна стратегія.

Виноградова О. Институциональные регулятивные системы как фактор технологического развития в условиях глобальной конкуренции.

В статье исследованы базовые условия формирования институционального содействия оптимизации технологического развития в условиях глобальной конкуренции.

Ключевые слова: инновационная деятельность, технологический комплекс, международная конкуренция, трансферт технологий, мировая экономика, национальное развитие, институциональная стратегия.

Vinogradova O. Institutional systems as factor of technological development in the conditions of global competition.

In the article the base terms of forming of institutional assistance of optimization of technological development are investigational in the conditions of global competition.

Key words: innovative activity, technological complex, international competition, transfer of technologies, world economy, national development, institutional strategy.

Глобальне конкурентне середовище справляє суперечливі впливи на процеси державного втручання в економіку і на передачу технологій зокрема. З одного боку, починаючи з кінця 70-х рр. ХХ ст. відбулося широке розповсюдження ліберальних моделей регулювання економік, яке було штучно прив'язано до таких позаекономічних, але нав'язуваних, як критерії економічної доцільності категорій, як демократія і свобода, а з другого – поглибилися процеси малопомітного, на перший погляд, але

© О. Виноградова, 2011

ефективного інституційного контролю за ключовими функціями і позиціями в економіці.

Таке поглиблення державного втручання виявляється більш глибоким і довготривалим явищем, ніж згадані лібералізаційні тенденції, причому вплив з боку цього факту посилюється додатковими чинниками. Так, слід пам'ятати, що на відміну від країн первинної моделі капіталізму (Нідерланди, Бельгія, Велика Британія, Франція), де природний процес становлення приватного підприємництва пройшов тривалий шлях від простої кооперації через мануфактуру й фабрику до великих монополістичних і транснаціональних корпорацій, в країнах вторинної моделі (Україна, Росія, Італія, Німеччина, Японія) держава відіграла вирішальну структуроутворюючу роль у ході формування приватного підприємництва. Ще більшу роль держава відіграла у країнах третинної моделі (Південна Корея, Гонконг, Сінгапур, Тайвань, а також Малайзія, Таїланд, Індонезія і Китай).

Методологічно та практично важливим застереженням, особливо за умов глобалізації та інколи руйнівних впливів з боку міжнародних ринків на інноваційні системи країн, є необхідність дотримання системного характеру механізмів державної інноваційної політики. Адже навіть розвинуті та розгалужені системи продукування нових знань, освіти та підвищення кваліфікації, комерціалізації наукових результатів та широкого використання їх у виробничому процесі самі по собі є недостатніми (про це свідчить, зокрема, негативний досвід пострадянських країн із розвинутою науковою базою та слабкими механізмами впровадження теоретичних здобутків у практику). Вони постають невід'ємними ланками єдиного комплексного процесу. Тому державна інноваційна політика, механізми управління і регулювання інноваційного розвитку не можуть бути реалізованими лише за рахунок підтримки чи стимулювання будь-якої з окремих її ланок самої по собі.

У міру ускладнення завдань з регулювання господарства, соціально-економічної сфери уряди багатьох країн почали формувати короткострокові, середньострокові і довгострокові задачі, визначати порядок їх рішення, а також виділяти органи, відповідальні за виконання цих рішень, надавати необхідні кошти і визначати порядок фінансування.

Об'єктами таких цільових програм, зазвичай, є галузі (зокрема, сільське господарство); регіони; соціальна сфера (наприклад, соціально-економічна адаптація переселенців, забезпечення їх роботою і житлом); різні напрями наукових досліджень. Проте, залежно від рівня розвитку державного програмування, в окремих країнах застосовуються не тільки програми "слабкого впливу" або виходу з надзвичайних ситуацій (подолання кризових явищ, масового безробіття, небезпечної інфляції, наслідків стихійних лих), але й цільові програми інформаційного розвитку, сприяння інноваціям. Так, відомими є загальнонаціональні програми адміністративного регулювання в США, Західній Європі, зокрема регіонально-енергетична цільова програма по освоєнню басейнів річок у США, програми розвитку ядерної енергетики у Франції, господарського розвитку півдня Італії, надзвичайні програми з повоєнного відновлення економіки Південної Кореї після війни, із структурної перебудови і приватизації нових земель Східної Німеччини у ФРН після колапсу НДР.

У ринковій економіці основну масу досліджень і розробок здійснюють комерційні фірми, а оскільки інноваційна діяльність – це достатньо капіталомісткий процес, фірми неминуче стикаються з необхідністю пошуку оптимальної структури джерел фінансування. Як останні можуть виступати власні і залучені кошти, фінансові ресурси бюджетів різних рівнів і позабюджетних фондів. Максимальна ефективність створення, освоєння і розповсюдження інновацій таким чином залежить від самого оптимального "портфеля" інвестицій, тому фірмам часто доводиться комбінувати різні варіанти фінансування. Держава теж, у свою чергу, зацікавлена в здійсненні фірмами й організаціями інноваційних проектів, оскільки сума революційних інновацій підвищує рівень науково-технічного розвитку та пришвидшує технологічний прогрес в країні. Таким чином, субсидуючи створення інновацій у приватному секторі, держава непрямим чином вирішує одну з основних макро-економічних проблем – прискорення НТП.

Мінімум вимог до інституційного регулювання економіки передбачає створення правових рамок для ефективного функціонування ринкового середовища. Для реалізації такої основної

мети необхідно розв'язати декілька завдань, причому здебільшого із галузей права та найбільш загальної діяльності регулятивних інститутів:

- досягнення економічної ефективності (забезпечення добробуту споживача при оптимальному розподілі ресурсів), яке базується на спрощеному сприйнятті логіки існування та підтримки системи вільної конкуренції;

- захист прав споживачів і малих підприємств від великих економічних об'єднань (у формі підприємств-монополістів або угод про спільну діяльність декількох підприємств, (угод про об'єднання);

- сприяння створенню ефективного цілісного національного ринку, який би був інтегрованим у міжнародні ринкові простори, і запобігання його руйнуванню через протиправну діяльність юридичних та фізичних осіб, резидентів та нерезидентів.

Центральним пунктом у переліку заходів, які спрямовуються на зміцнення геоекономічних позицій національної економіки та захисту зовнішньоекономічних інтересів держави у контексті глобальної конкуренції, стає пошук такої ефективної ринкової моделі, яка б забезпечувала створення сприятливих умов для економічного розвитку та протидії деструктивним зовнішнім впливам. При цьому як емпіричні спостереження за процесом поглиблення спеціалізації національних відтворювальних комплексів, так і багатофакторні економетричні моделі свідчать про те, що внаслідок недостатніх регулятивних дій держави вплив небажаних, деструктивних зовнішніх факторів виявляється сильнішим, ніж внутрішніх, які пов'язані з інтересами національних виробників. Сказане вочевидь потребує на розробку та практичну реалізацію розрахованої на оздоровлення економіки та поліпшення її структури і конкурентоспроможності системно узгодженої програми ринкових перетворень та адекватної їй економічної політики.

Інноваційний процес, який у ринковій економіці, як відомо, здебільшого постає результатом НДДКР на виробництві спонсорованих бізнесом досліджень, залежить від цілого ряду інших чинників, що знаходяться поза сферою компетенції та впливу окремих компаній. Така обмеженість компетенції бізнесу пов'язана із особливостями сучасного науково-технічного

прогресу, який інколи висуває надто масштабні для бізнесу завдання або надто віддалені цілі, що унеможлиблює формування ефективної системи стимулів до впровадження інновацій. Тому дедалі більший вплив на процес комерціалізації технології і появи нового товару або послуги надають державні інститути, які вживають прямі та опосередковані заходи сприяння інноваціям, а також забезпечують загальні соціальні й економічні умови інноваційного процесу. Ці умови в кожній країні мають свої національні та історичні відмінності, а також спрямовані на розв'язання конкретних завдань. Тому загальні характеристики та особливості інноваційні системи, які виникають в кожній окремій країні, мають відмінності системного плану, що навіть зумовило виникнення поняття національних інноваційних систем (НІС).

Три ключові характеристики нової економічної системи, якими є глобалізація, виникнення та функціонування у економіці стратегічних альянсів, інноваційність розвитку та перетворення знань в основний виробничий ресурс, зробили істотний вплив на переосмислення економістами ролі компаній (у першу чергу ТНК) і держав, а також процесу взаємодії між ними. І передусім йдеться про інноваційну політику держав, яка є системоутворюючим моментом інноваційної моделі розвитку суспільства в цілому. Як відзначав В.Новицький, "з метою забезпечення інвестиційного потоку бажаної інтенсивності, а також ефективної реалізації інвестицій, урядами країн проводиться цілеспрямована інвестиційна політика, яка включає прямі фінансово-податкові стимули, організаційно-адміністративну підтримку, податково-амортизаційні преференції, а також широкі заходи" [1].

В інституційному відношенні у різних країнах світу помітну роль відіграють такі спеціально створені структури, як фонди технологічного розвитку, сприяння розвитку малих форм підприємств у науково-технічній сфері, регіональні фонди та спілки науково-технічного розвитку. В інструментальному плані можуть використовуватися пільгові кредити (або безпроцентні, або на рівні облікової ставки, половини або іншої частини облікової ставки Центробанку) для виконання інноваційних проєктів.

Міжнародний досвід свідчить і про об'єктну, а також стадійно-технологічну диверсифікацію у діяльності суб'єктів підтримки технологічного розвитку. У першому випадку суб'єкти такої підтримки можуть "спеціалізуватися" на наданні допомоги малим підприємствам, конкретним інноваторам у певних сферах господарської діяльності, науково-дослідним організаціям тощо. У другому випадку йдеться про можливість здійснення певними суб'єктами підтримки відповідним структурам або на стадії досліджень і розробок, або на стадії комерційного випуску продукції.

Для оцінки ефективності та міжнародної конкурентоспроможності технологічно-інноваційної системи, реального впровадження інновацій та їхнього глобально-конкурентного значення в міжнародній практиці, зокрема міжнародними рейтинговими агентствами та національними статистичними, експертними інституціями, використовується цілий ряд показників, таких як: кількість комерціалізованих патентів; кількість опублікованих наукових досліджень; параметри ефективності діяльності науково-дослідницьких установ; доходи від експорту технологій; обсяги податків у високотехнологічних секторах економіки; здатність до впровадження та ефективність впровадження інновацій та технологій; частка інноваційного виробництва в структурі ВВП; частка інноваційного виробництва в експорті продукції.

Водночас було б помилковим вважати, що підвищення ефективності інноваційної діяльності відбувається згідно з спрощеною логікою: більше участі держави – більша ефективність інноваційного процесу. На справу варто дивитися в діалектичному контексті, розуміючи, що межа між чинниками, які сприяють і перешкоджають інноваціям, дуже тонка. Трапляється так, що державне втручання, що спочатку стримує інноваційну діяльність, за умов завищеної ролі держави та неефективної регулятивної стратегії, у певний момент часу перетворюється на стимул для її розвитку. Так, наприклад, на початку 90-х підприємства України оцінювали як позитивний чинник зниження впливу держави і міністерств на їх діяльність. Водночас пізніше оцінки змістилися, і тепер

уже більш популярної стала точка зору про необхідність розумного регулювання інноваційного процесу з боку центральних і місцевих властей. Отже, хоча державна участь у науково-технологічному розвитку країни є ключовою, це положення слід розуміти із певною умовністю, про що свідчить досвід цілої низки країн Заходу. Наприклад, навіть в історії Силіконової долини трапився епізод, коли держава спробувала запровадити жорсткі заходи регулювання, що призвело до різкого уповільнення розвитку венчурного бізнесу. До речі, масштабні спроби сприяти розвитку венчурного бізнесу здійснюються зараз у Росії. Російський уряд, наприклад, розраховує, що в РФ "діятиме від восьми до п'ятнадцяти венчурних фондів і близько 150 інвестиційних компаній, які займуться венчурним фінансуванням. Капітал такої фонд складе 2,5–3 млрд руб. і управлятиметься однією венчурною компанією, яка щорічно одержуватиме 2,5% від капіталу фонду на поточні витрати і за підсумками роботи фонд отримає 20% чистого прибутку" [2].

З проблематикою залучення інвестицій та дослідження відповідного зарубіжного досвіду пов'язані й питання піднесення інвестиційного іміджу держави. "Водночас, як підкреслюється в економічній літературі, використання Україною світового досвіду у формуванні позитивного інвестиційного іміджу не повинно розглядатися як механічне перенесення заходів такого формування" [3, с. 176]. Технологічна політика держави має бути адаптованою до реальної структури національного бізнесу.

Підтримка національних підприємств може здійснюватися і шляхом їх участі в державних цільових програмах. Перевагою такої форми державної регулятивної політики та підтримки є те, що в цьому випадку не вимагається створювати спеціальних механізмів. Зокрема, слід враховувати, що, як правило, для малих інноваційних підприємств доступ до отримання банківських кредитів на дослідження та НДДКР, а також державних замовлень є значно ускладненим. Крім того, малим фірмам дуже складно отримувати інформацію про наявні ринки збуту, перспективи розвитку попиту та навіть про тендери по держзамовленнях.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна відзначити, що реалії сучасної інтернаціоналізації, які розглядаються

в контексті глобальної конкурентної боротьби, показують інноваційну орієнтованість інвестицій. Такий методологічний підхід дозволяє не тільки найбільш ефективно використовувати синергетичний інвестиційно-інноваційний потенціал, але також у максимальному ступені сприяти адекватному поєднанню прийомів і методів інвестування в інновації.

Дослідження досвіду зарубіжних країн дозволяє дійти висновку, що ринковий успіх при проведенні технологічної політики (тобто комерційний ефект від реалізації нових технологій на ринку) визначається перш за все ефективністю національної політики по селекції, адаптації і дифузії технологій. Причому селекція та дифузія технологій, як свідчить міжнародний досвід, може відбуватися в різних варіантах. Це не тільки ліцензійні угоди із зарубіжними країнами або придбання патентів, але і запрошення висококваліфікованих фахівців, а також придбання сучасного устаткування [4].

Список використаної літератури:

1. Новицкий В. Украинские позиции в процессах мирового инвестирования [Электронный ресурс] / В.Новицкий // ForUm, 1 апреля 2003 г. – Режим доступа: www.for.com.ua.
2. Греф пошел на риск [Электронный ресурс] // Деловая газета. – Режим доступа: <http://www.vz.ru/economy/2006/8/10/44753.html>.
3. Грищенко А.А. Транснаціональний фактор у економічному зростанні транзитивних країн: Монографія / А.А.Грищенко. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – 314 с.
4. Бойко И. Технологическая политика: имитационный сценарий (опыт восточноазиатских стран/ И.Бойко // Информ.-маркет. центр инвестиций. – Режим доступа: <http://www.investments.com.ua/media/technoparks/tekhno-1/>.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2011 р.